

Зміст

Вступ.....	2
Розділ 1 Теоретичні засади стилю керівництва та соціально-психологічного клімату колективу.	
1.1 Соціалізація особистості, процес формування.....	4
1.2 Концепція соціалізації та її стадії.....	6
Розділ 2 Проблеми соціалізації в колективі	
2.1 Соціалізація в колективі, види колективів.....	16
2.2 Психологічний аспект соціалізації в колективі в умовах гуманізації суспільства.....	25
Висновки.....	33
Список використаних джерел.....	35

Вступ

Докорінне реформування системи освіти в умовах перебудови державності, культурного і духовного відродження України потребує вдосконалення процесу соціального становлення. Адже саме в цей період у характері особистості закладаються стрижневі духовні цінності й основи моральних норм. Розвиток людини у взаємодії та під впливом соціального середовища визначають як процес і результат її соціалізації. Соціалізація відбувається як під впливом стихійної взаємодії людей з соціальним довкіллям, так і при відносно керованому процесі впливу на них соціальних інституцій та агентів соціалізації. Соціалізація забезпечує входження людини у соціальні спільноти і колективи, комфортне співіснування в них, усупільнення її діяльності, способу життя і думок, що забезпечує формування особистості як представника певних соціальних спільнот і груп, соціальних прошарків. Дослідники проблеми соціалізації дитини, говорячи про виховання особистості, мають на увазі, насамперед, формування готовності до реалізації індивідом сукупності соціальних ролей. При цьому сам процес освоєння цих ролей припускає участь кожного вихованця в діяльності і навчанні. Соціальна роль розкриває механізм засвоєння людиною соціального досвіду.

Мета аналізу процесу та проблематика соціалізації особистості в колективах, концептуальних підходів в сучасних дослідженнях.

Об'єкт дослідження – процес соціалізації у колективах.

Предмет дослідження – соціально-психологічні умови соціалізації в колективі

Актуальність теми - Важливою проблемою розвитку нашої держави є гармонізація взаємин суспільства з кожною окремо взятою особистістю, тобто її соціалізація. Особливо важливою є соціалізація підростаючого

покоління, зокрема – підлітків та юнацтва. Саме в період отрочтва та юності складаються основні структурні компоненти особистості, якісні характеристики якої, в істотному ступені залежать від ступеня педагогізації навколишнього середовища. Соціальне самовизначення молодії людини однаково актуально й для минулого, і для теперішнього часу, але воно істотно залежить від соціально-політичної й економічної системи суспільства. Це процес, що безупинно змінюється за своїм характером.

Розділ I Теоретичні засади стилю керівництва та соціально-психологічного клімату колективу.

1.1 Соціалізація особистості, процес формування.

Соціалізація особистості - процес формування особистості в певних соціальних умовах і соціальних групах, в ході якого дитина вибірково вводить в свою систему поведінки ті норми і правила, які прийняті в даній соціальній групі чи суспільстві. Процес соціалізації включає: освоєння культури людських відносин і суспільного досвіду, соціальних норм, соціальних ролей, видів діяльності, форм спілкування.

Джерела соціалізації:

- родина;
- система освіти;
- засоби масової інформації;
- громадські організації.

Соціалізація не тотожна вихованню. Виховання - це цілеспрямована система психолого-педагогічних впливів на дитину з боку батьків і педагогів з метою сформувати у дитини певні якості і форми поведінки відповідно до деякого ідеалом, соціально бажаним зразком. Дитина при цьому може грати і пасивну роль. При соціалізації ж дитина грає активну роль (щось вибирає, щось відкидає). Різні способи догляду та виховання дітей у різних народів здатні суттєво впливати на формування характеру, особистості і поведінки людей даної національності. Основним механізмом соціалізації Г. Тард проголосив наслідування, регульоване суспільством через свої соціальні інститути - систему освіти і виховання, сім'ю, громадську думку. Г. М. Андрєєва визначає соціалізацію наступним чином: "соціалізація - це двосторонній процес, що включає в себе, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків, з іншого боку ..., процес активного

відтворення індивідом системи соціальних зв'язків за рахунок його активної діяльності, активного включення в соціальне середовище ... людина не просто засвоює соціальний досвід, а й перетворює його у власні цінності, установки, орієнтації".

А. В. Мудрик дає наступне визначення: соціалізація - це "розвиток і самозміна людини в процесі засвоєння і відтворення культури, що відбувається у взаємодії людини зі стихійними, щодо направляються і цілеспрямовано створюваними умовами життя на всіх вікових етапах". У словнику з психології соціалізація визначається як "процес і результат засвоєння та активного відтворення індивідом соціального досвіду, здійснюваний у спілкуванні і діяльності".[5,36]

Вплив суспільства і особистості розглядається з позиції наступних підходів:

1. Товариство первинно по відношенню до людини, виступає як зовнішня примусова сила, впливати на яку люди не можуть або впливають незначно, не змінюючи суті соціальних факторів. Соціальні чинники повністю домінують над особистістю людини. Соціальна реальність, колективна свідомість панують над усіма ознаками індивідуальної свідомості.
2. У розвиненому суспільстві соціальні дії людей грають важливу роль. Щоб зрозуміти суспільство, треба зрозуміти мотиви і дії людей. В одному і тому ж суспільстві формуються абсолютно різні особистості. Особистість має певною автономією, можливістю вибору цінностей і цілей, свободою вибору: прийняти суспільство, або відкинути будь-які соціальні норми, або прагнути перетворити норми або навіть суспільство в цілому. Особистість з точки зору марксизму - об'єкт, на який суспільство весь час діє, тобто особистість виступає як сукупність суспільних відносин, а й одночасно особистість - активний суб'єкт дії. Життєдіяльність особистості залежить від соціальних умов її існування в суспільстві, від спадщини

минулого, від об'єктивних законів історії, але в той же час людина, залучений в діяльність, громадську практику, є суб'єктом суспільного розвитку.

Під соціалізацією розуміється процес засвоєння людиною зразків поведінки, соціальних норм і цінностей, а також психологічних механізмів, необхідних для успішного функціонування в даному суспільстві.

1.2 Концепція соціалізації та її стадії

Існує ряд концепцій, які уточнюють закономірності і функції соціалізації.

У концепції функціоналізму (Е. Дюркгейм) підкреслюється, що соціалізація - головний засіб суспільства, завдяки якому до біологічної і егоїстичної сутності людини додається нова соціальна сутність, в результаті чого людина отримує можливість вести моральну соціальне життя.

Соціалізація - це процес засвоєння і підпорядкування людини соціальним нормам. Соціалізація забезпечує міцність і збереження суспільства і передачу інформації між поколіннями.

У школі структурного функціоналізму (Т. Парсонс, Р. Мертон) дотримуються концепції "жорстокою" соціалізації (передбачає підпорядкування людини суспільству, адаптацію та повну інтеграцію людини в соціальну систему).

У концепції "соціального конструювання реальності" (Х. Бергер, Т. Лукман) соціалізацію розглядають як конструювання, що включає послідовність життєвих фаз, кожна з яких має різне значення в процесі соціалізації. Виділяють дві основні фази: первинна і вторинна соціалізація. Первинний процес соціалізації розглядають як процес ідентифікації, засвоєння дитиною норм поведінки батьків як своїх власних. Батьківська поведінка і батьківський світ сприймається як єдино можливий, і він

найбільш міцно вкорінюється в свідомості і особистості дитини. Первинна соціалізація не може відбуватися без емоційної ідентифікації з родичами. Етапи вторинної соціалізації спираються на результати первинної соціалізації. Вторинна соціалізація - це придбання специфічно рольового знання і поведінки. Може відбуватися без емоційних відносин, ґрунтуючись на формальноделових відносинах: (установи, соціальні інститути, офіційні особи, ЗМІ, телебачення).[1,101]

Виділяють наступні стадії соціалізації.

1. Первинна соціалізація , або стадія адаптації (від народження до підліткового періоду дитина засвоює соціальний досвід некритично, адаптується, пристосовується, наслідує).
2. Стадія індивідуалізації (з'являється бажання виділити себе серед інших, критичне ставлення до суспільних норм поведінки). У підлітковому віці стадія індивідуалізації, самовизначення ("світ і я") характеризується як проміжна соціалізація, так як все ще нестійкий у світогляді і характері підлітка. Юнацький вік (18-25 років) характеризується як стійко концептуальна соціалізація, коли виробляються стійкі властивості особистості.
3. Стадія інтеграції (з'являється бажання знайти своє місце в суспільстві, "вписатися" в суспільство). Інтеграція проходить благополучно, якщо властивості людини приймаються групою, суспільством. Якщо не приймаються, можливі наступні результати:
 - Збереження своєї несхожості і поява агресивних взаємодій (взаємовідносин) з людьми і суспільством;
 - Зміна себе ("стати як усі");
 - Конформізм, зовнішнє угодовство, адаптація.
4. Трудова стадія соціалізації охоплює весь період зрілості людини, весь період її трудової діяльності, коли людина не тільки засвоює соціальний досвід, а й відтворює його за рахунок активного впливу на середовище

через свою діяльність.

5. Післятрудова стадія соціалізації розглядає літній вік як вік, що вносить значний внесок у відтворення соціального досвіду, у процес передачі його новим поколінням.[38,52]

Основні завдання людини на стадіях первинної соціалізації:

- Освоїти нові соціальні ролі, перейняти сімейно-шлюбні установки;
- Підготуватися до економічно самостійного життя;
- Самовизначитися в професійній сфері;
- Знайти друзів і коханої людини.

Результати цієї стадії соціалізації визначають весь хід подальшого життя і розвитку людини. І хоча особистісні якості, сформовані в цей час, піддаються надалі деяких змін і корекції, однак кардинальних змін закладеного домогтися буває дуже складно.

Вторинна соціалізація - подальше засвоєння соціальних ролей, що відрізняють життєдіяльність дорослої людини; подальші зміни і коректування особистісних якостей, норм, цінностей, моделей поведінки і відносин, сформованих в ході первинної соціалізації.[40,174]

Можна виділити ряд якісних відмінностей первинної та вторинної соціалізації:

- Соціалізація дорослих виражається головним чином у зміні їхнього зовнішнього поведіння, у той час як дитяча соціалізація формує і коригує базові ціннісні орієнтації, відносини і установки;
- Дорослі можуть оцінювати норми і в залежності від своєї оцінки приймати чи не приймати їх, діти переважно засвоюють норми;
- Соціалізація дорослих часто припускає розуміння відносності й умовності прийнятих норм, правил і цінностей;
- Соціалізація дорослих спрямована на те, щоб допомогти людині опанувати визначеними новими навичками, необхідними для життєдіяльності (причому часто конкретного характеру, наприклад

професійними); у дітей же соціалізація формує головним чином основу поведінки.[7,56]

В основі механізмів соціалізації особистості лежать чотири основних психологічних механізму (імітація, ідентифікація, почуття сорому і провини).

Імітацією називається усвідомлене прагнення дитини копіювати певну модель поведінки. Зразками для наслідування в першу чергу стають батьки, але можуть бути й інші люди, з якими у дитини складаються теплі емоційні стосунки, хоча діти також схильні копіювати поведінку дорослих, які карають їх.

Ідентифікацією називається спосіб засвоєння дітьми батьківської поведінки, установок і цінностей як своїх власних, а також інших людей, з якими вони тісно пов'язані.

Імітація і ідентифікація сприяють формуванню певної поведінки. Сором і вина, навпаки, забороняють певну поведінку і пригнічують його. Однак соціалізація не може бути ефективною на 100%: діти, підлітки, юнаки мають певний опір зусиллям дорослих і змінюють процес соціалізації на багатьох етапах його розвитку.

Підкріплення - заохочення суспільством бажаного поведінки людини і покарання за порушення ним встановлених правил, в ході яких впроваджуються в свідомість система норм, знання про те, які з дій схвалюються, а які - ні.

Інтеріоризація - процес формування внутрішньої структури психіки в результаті засвоєння соціальних норм, цінностей та інших компонентів соціального середовища, переведення елементів зовнішнього середовища у внутрішнє "Я".

Екстеріоризація - винесення назовні результатів розумових дій. Інтеріоризації та екстеріоризації є універсальними механізмами соціалізації.

В ході соціалізації відбувається взаємодія біологічних властивостей людини з соціальним контекстом і народжується особистість з певним набором психологічних властивостей. Народження особистості пов'язане з двома етапами її розвитку. Так, А. Н. Леонтьєв вважав, що особистість дійсно народжується двічі. Перший раз це відбувається приблизно в три роки, коли маля вимовляє "Я сам". Другий раз тоді, коли виникає свідомою особистість як вищу єдність людини, що зберігає свою сталість ... "Адже незалежно від накопичується досвіду, від подій, які змінюють його життєве становище, нарешті, незалежно від відбуваються фізичних його змін, він як особистість залишається в очах інших людей, і для себе самого тим же самим ".[3,89]

Теорія "Дзеркальне Я" Ч. Кулі розглядає соціалізацію як процес формування особистості на основі взаємодії дитини з людьми і навколишнім світом. Особистість, самосвідомість і концепція "Я" формуються на основі сприйняття реакції інших людей, з якими людина вступає в контакт. Через відносини з іншими людьми, через їх реакцію, через їх оцінки людина встановлює, розумний він або дурний, гарний чи ні, і т.п. "Дзеркальне Я" - це людське "Я", що формується через реакції інших людей. Кулі першим підкреслив значення "зворотного зв'язку", одержуваної нами від інших людей, як головного джерела даних про власний "Я".

Концепція "узагальненого іншого" (Дж. Мід). "Узагальнений інший" - сукупність загальних цінностей і стандартів поведінки деякої групи, яка формує у членів цієї групи їх індивідуальний Я-образ. Усвідомлення "узагальненого іншого" розвивається в процесі прийняття і виконання соціальних ролей. Процес формування особистості (соціалізація) - процес навчання дитини виконанню дорослих ролей. Перший етап - імітація - маленька дитина копіює поведінку дорослих, не розуміючи його. У 3-4 роки - ігрова стадія - дитина розуміє поведінку як виконання певних

ролей, перехід від першої ролі до другої в процесі гри розвиває у дітей здатність додавати своїм діям такий зміст, який їм надають інші члени суспільства.

Людська особистість включає: 1) Я-сам 2) Я-мене це усвідомлення людиною себе з точки зору інших значущих для нього людей. Обмінюючись ролями в процесі гри, діти виробляють цю частину особистості, так як, дивлячись на себе з точки зору іншого учасника гри, дитина вчиться сприймати враження про себе. На цьому етапі розвивається здатність дитини розуміти очікування інших людей, спрямоване на нього.[6,12]

Стадія колективних ігор - 5 років. Дитина вчиться розуміти очікування не інших людей, а групи в цілому, починає оцінювати свою поведінку за тими стандартами, які встановлені в групі в цілому або іншими "з боку". Прийняття правил гри сприяє прийняттю норм суспільства, формується почуття соціальної ідентичності. Проходячи всі стадії входження в чужі ролі, людина розвиває здатність бачити свою поведінку з урахуванням реакції інших людей, через усвідомлення інших людей в свідомості особистості формується «узагальнений інший», і людина благополучно вписується в суспільство. Спочатку дитині легше розуміти очікування близьких людей. Недостатня здатність адаптуватися до чужої точки зору, приймати на себе ролі інших людей негативно позначається на розвитку особистості і взаємодії з суспільством.

У молоді невміння приймати інші ролі і бачити себе з боку інших призводить до зниження розумової та соціальної здібностей людини, до ізоляції в своїх замкнених молодіжних групах і появи різних відхилень.

— одне із провідних понять соціальної педагогіки, яке відображає досить складне соціальне явище. Незважаючи на існування різних визначень цього поняття, загальним для усіх підходів є розгляд її як

результату й механізму набуття особистістю соціального досвіду в процесі життєдіяльності Соціалізацію не можна ототожнювати з розвитком особистості, що відбувається поза колективом, а також не можна зводити й до виховання у вузькому педагогічному значенні оскільки вона заснована на двосторонній активності суб'єктів.

Рисунок 1 – Соціалізація особистості

Процес соціалізації індивіда протікає на трьох рівнях, причому на кожному з цих рівнів особистість проходить певні стадії та етапи, що характеризуються формуванням нових потреб, їхнім усвідомленням та переход у систему цінностей (див. табл. 2). Так, наприклад, на біологічному рівні відбувається зв'язок організму людини з середовищем, що її оточує. Людина, так само як і будь-яка рослина або тварина є частиною космосу. Вона піддається впливу погоди, фазам місяця й інших природних явищ. Цьому рівню притаманні наступні стадії:

- біоенергетична (з 3-5 місяців ембріонального розвитку). На цій стадії відбувається "освоєння" дитиною світу на рівні сенсорної системи (смаку, шкірної чутливості, слуху) та враховується фактор своєчасної подачі інформації;
- ідентифікаційна (до 3-х років). Йде ототожнення себе з усім, що оточує

дитину, від меблів, іграшок, до мами, тата, тварин, рослинного світу; становлення й функціонування так званого "сенсомоторного, домовленевого, практичного інтелекту" (Ж. Піаже). Першорядного значення набувають глибинні переживання та фактор, що спричинює сильний вплив на особистість – колектив, у якому переважно перебуває молода людина (двір, друзі, студентська група, родина); Психологічний рівень характеризується виділенням двох сторін особистості – як суб'єкта, так і об'єкта суспільних взаємин. Під суб'єктом розуміється діяльнісний початок індивіда, процес активного впливу на себе (самореалізація) і на навколишнє середовище (перетворююча діяльність). Таким чином, процес соціалізації людини в істотній мірі виступає як результат двох процесів: перший з них визначається активністю самої людини, а другий – логікою розгортання зовнішніх проблемних ситуацій, які стосуються конкретно неї. На цьому рівні процес соціалізації проходить в дві стадії та відповідні до них етапи:

- кореляційна стадія (3-5 років). Цій стадії характерне передпонятійне інтуїтивне мислення дитини; зародження цілеспрямованої суспільної діяльності дітей в процесі, якої набувається досвід керівництва іншими дітьми, а також досвід підпорядкування;

- експансивна стадія (6-10 років). Особистість прагне розширити свій соціальний кругозір, а пізнаване терміново поширити на всі пори свого існування. Формується самооцінка, відношення до себе й, як результат, вимоги до самого себе, осмислюються вчинки, при цьому в одних випадках вчинки впливають відразу за одержанням інформації, в інших вони виникають лише в результаті кількаразового повторення певних впливів ззовні, проходячи через етап узагальнення й закріплення.[34,112]

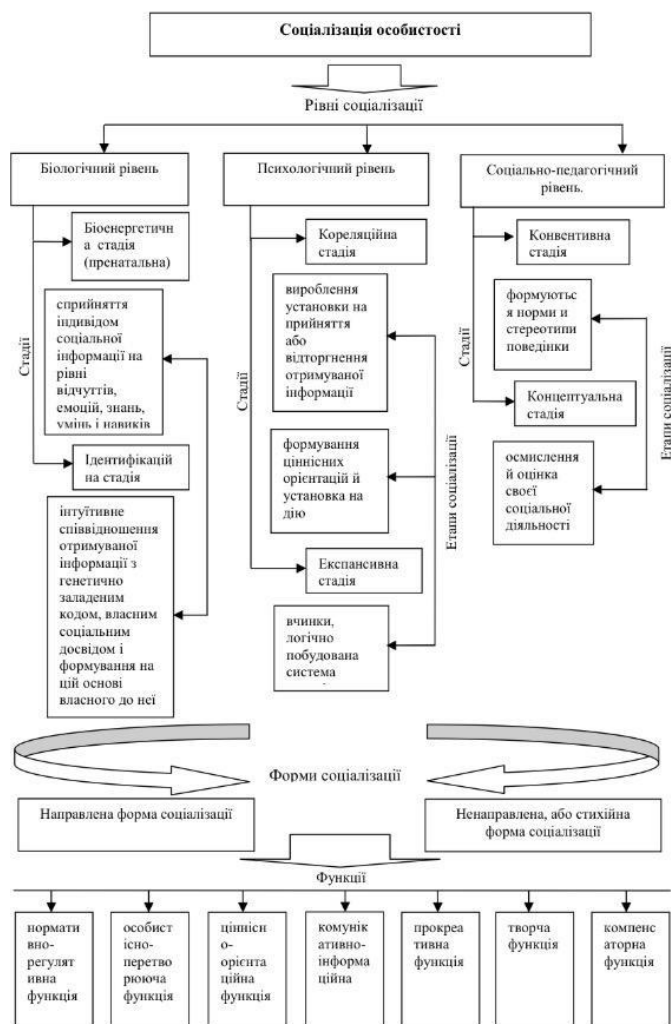

Рисунок 2 – Форми соціалізації

Спрямована форма соціалізації – це спеціально розроблена певним суспільством, зокрема колективом, система засобів впливу на людину для того, щоб сформувати її відповідно до мети і інтересів цього суспільства. Ненаправлена, або стихійна форма соціалізації – це автоматичне формування певних соціальних навичок у зв'язку з постійним перебуванням індивіда в безпосередньому соціальному оточенні. На шляху соціалізації молода людина стикається з основними функціями розвитку індивіда в суспільстві:

- нормативно-регуляторна, що формує й регулює життєдіяльність людини в колективі, за допомогою впливу на нього спеціальних соціальних інститутів, які визначають спосіб життя даного колективу в тимчасовому

контексті;

- індивідуально-перетворювальна, що індивідуалізує людину за допомогою формування потребово-мотиваційної сфери, ідеалів і установок людини в системі соціальних взаємин;
- ціннісно-орієнтаційна, що формує систему цінностей, які визначають спосіб життя людини;
- комунікативно-інформаційна, що підводить людину до взаємин з іншими людьми, групами людей, системою, яка насичує людину інформацією з метою формування її способу життя;
- прокреативная, яка породжує готовність діяти певним чином;
- творча, у процесі реалізації якої народжується прагнення творити, відшукувати вихід з нестандартних ситуацій, відкривати й перетворювати світ навколо себе;
- компенсаторна, що заповнює дефіцит необхідних фізичних, психічних і інтелектуальних властивостей і якостей людини.[2,111]

Висновки до першого розділу

Резюмуючи вищесказане, можемо сказати, що соціалізація – це складний безперервний процес, який протікає на біологічному, психологічному й соціальному рівнях. Функції соціалізації не тільки розкривають, але й визначають процес розвитку індивіда й суспільства. Вони, реалізувавшись у комплексі, дають можливість індивідові виявити себе в певній сфері діяльності. Рівні соціалізації демонструють основу людської особистості, вплив соціальних інститутів на її формування, розглядаючи особистість як об'єкт, так і суб'єкт впливу особистості на себе й суспільство, а також суспільних інститутів на особистість. Оскільки соціальне середовище є явище динамічне, результатом соціалізації є все нові й нові якості, що здобуваються в процесі соціального життя, завдяки зав'язуванню нових зв'язків, взаємин з іншими людьми, спільнотами, системами.

Розділ II Проблеми соціалізації в колективі

2.1 Соціалізація в колективі, види колективів.

Поняття „колектив” (від лат. *Collektivus* – який збирає) більшість педагогів визначає як організовану групу людей, яка об’єднана загальними цілями, інтересами, цінностями, відповідальністю, спільною діяльністю й спілкуванням.

Колектив для людини – це сфера його життєдіяльності, спілкування, самоствердження й самореалізації, гарант захищеності й підтримки. Крім того, колектив виконує роль моделі суспільства, носія соціальних моральних норм і цінностей, забезпечує накопичення досвіду соціальної взаємодії.[30,32]

Складність феномену, його багатогранність відбивається і в різноманітних класифікаціях. Отже колективи класифікують за такими ознаками:

- за змістом діяльності – навчальні, трудові, наукові, суспільно-політичні, художньо-творчі, спортивні тощо;
- за ступенем складності структури – первинні, вторинні...;
- за юридичним статусом – формальні й неформальні;
- за функцією – виробничі, виховні, творчі;
- за часовими параметрами – постійні, тимчасові, ситуативні;
- за віком – дитячі, юнацькі.

Особливу роль у соціалізації особистості відіграє дитячий (учнівський) колектив. За змістом основної діяльності він є навчальним і за ознакою складності – первинним (група, клас), виступає як частина вторинного (загально шкільного) колективу.

Ознаки дитячого колективу: спільна діяльність; спрямованість на самореалізацію кожного члена колективу; наявність позитивного психоемоційного клімату; рівність при розподілі ролей і делегуванні повноважень; спільні особисті й соціально значущі цілі, стосунки

відповідальної залежності (моральне єднання), загальний виборний керівний орган на демократичній основі.

Колектив як явище, що розвивається, має певні етапи розвитку. Зокрема,

В.Уманський виділяє наступні етапи :

- група (розрізнені особи)
- Конгломерат (виявляються ознаки об'єднання)
- Номінальна група (присвоюється найменування)
- Група-асоціація (починається єдина життєдіяльність, проявляються перші паростки колективу)
- Група-кооперація (успішно діють організаційні структури, виявляється достатньо високий рівень співробітництва, між особистісні стосунки мають діловий характер)

· Колектив (вища форма розвитку групи)

· Корпорація (псевдоколектив) – характеризується гіперавтономізацією, протиставленню себе іншим групам, відособленістю. Деякі автори виокремлюють ще один етап – автономізацію, який характеризується високим показником активності життєдіяльності групи, окрім інтрагрупової. Саме на цьому етапі, на їх думку, можливий перехід як до власне колективу, так і до корпорації. Найсуттєвішою якістю групи визначають рівень її соціально-психологічної зрілості. Високий рівень такої зрілості перетворює її на колектив.[25,50]

Загальні якісні характеристики групи:

1. Інтегративність – міра єдності, спільності, злитності.
2. Сприятливий мікроклімат.
3. Референтність – ступінь прийняття членами групи групових еталонів.
4. Лідерство – рівень впливу окремих членів групи на весь її загал.
5. Інтрагрупова (внутрішньо групова) активність.
6. Інтегрупова активність – ступінь впливу на інші групи.

Окрім названих характеристик можна використовувати й інші – спрямованість, організованість, інтелектуальну й емоційну комунікативність, вольові регулятиви тощо.[8,64]

Однією з найбільш суттєвих соціально-педагогічних проблем дослідники визначають вирішення питання взаємовідношення колективу й особистості. Процес включення учня в систему колективних стосунків складний, неоднозначний, протирічний і, перш за все – глибоко індивідуальний. Статус особистості в колективі залежить передусім від її індивідуального соціального досвіду. Крім того, багато залежить від ставлення особистості до інших. За цією позицією психологи поділяють учнів на 2 основні категорії:

- товариські, з колективістськими нахилами. Найбільш яскраво можуть проявляти себе лише в колективі.
- індивідуалісти, до колективу входять лише за необхідності і при першій же нагоді намагаються з нього вийти.

· Проблемне питання: якщо є такі „антиколективісти”, навіщо намагатися залучати всіх учнів до колективу, примусово змінювати природу людини? Може краще дати їй можливість іти своїм шляхом? Як же зазвичай складаються стосунки між особистістю й колективом?[9,222]

Науковими дослідженнями визначено 3 найбільш поширені моделі розвитку між особистістю й колективом:

1. Особистість підкоряється колективу (конформізм).
 2. Особистість і колектив у оптимальній взаємодії (гармонія).
 3. Особистість підкоряє собі колектив (нонконформізм).
- У кожній з визначених моделей визначається декілька ліній взаємовідносин:

Конформізм (3 варіанти): добровільне сприйняття цінностей і норм поведінки колективу; прийняття на словах; вимушене прийняття

(внутрішній бунт).

Гармонія: повна єдність або подвійна система цінностей;

Нонконформізм: неформальне лідерство або виконання визначених ролей.

Розглянуті моделі, безперечно, не вичерпують усієї різноманітності взаємин особистості й колективу.[13,280]

Дослідники феномену колективних взаємовідносин, зокрема американський психолог Д.Морено – автор соціодинамічного закону, згідно з яким кожна людина через наявність особливої природженої властивості „tele” або притягує до себе симпатії оточуючих або відштовхує. На його думку, діти з хороших сімей мають „tele +”, а діти з неблагополучних „tele – ”. Неформальні групи, які утворюються в колективі, також значною мірою впливають на виховання особистості. Колектив — це соціально значима група людей, які об'єднані спільною метою, узгоджено діють у напрямі досягнення означеної мети і мають органи самоврядування. Отже, для дієвого колективу характерні певні взаємозалежні ознаки: спільна мета, колективна діяльність, наявність органів самоврядування. А.С. Макаренко наголошував: "Колектив — це соціальний живий організм, який через те і організм, що він має органи, що там є повноваження, відповідальність, співвідношення частин, взаємозалежність, а якщо нічого цього немає, то немає і колективу, а є просто юрба або збирище".[24,127]

Ми маємо усвідомлювати, що ідея виховання особистості в колективі за своєю суттю є природною необхідністю, породженням соціальної діяльності людства. Вона міцно закоріненна в менталітеті українського народу. Українська народна педагогіка зосередила тисячолітній досвід щодо місця і ролі колективу у вихованні людини. У колективі вона вбачає живильне джерело всебічного розвитку особистості і передусім соціальну силу, що забезпечує формування її моральних цінностей. У народних прислів'ях знаходимо думки, які підтверджують колективістську

психологію українців: "Громада великий чоловік", "Де дружно, там і хлібно", "Добре там живеться, де гуртом сіється і жнеться", "Громада — це рада, що рішила — так і буде", "У товаристві лад — усяк тому рад" та ін.

Погляньмо на українські обрядові дійства — хрещення дітей, весілля, храмові свята, свято Івана Купала, толока, свято врожаю — всі вони здійснюються колективно, є колективними за своєю психологічною сутністю.[14,172]

Яскравим прикладом розвитку філософії колективізму є громадська діяльність людей за часів козацької доби в Україні. І лише значно пізніше, коли за імператриці Катерини II було зруйновано і поневолено козацьку державу, з'явилося прислів'я "Моя хата скраю — я нічого не знаю". Така тенденція була зумовлена очевидно тим, що у тоталітарній державі, де насаджувалися і заохочувалися доноси, підкупи, стеження за поведінкою людей, окремій особистості треба було шукати індивідуальні засоби самозбереження, самовиховання, самозахисту.[19,63]

Нині в Україні, яка прагне побудувати відкрите, громадянське, демократичне суспільство, принцип колективізму має бути вирішальним чинником виховання вільної людини.

В.О. Сухомлинський у роботі "Методика виховання колективу" писав: "Найважливіший період становлення особистості майбутнього громадянина — шкільні роки. Тому виняткову роль у формуванні підростаючої людини відіграє шкільний колектив. Саме він є основним соціальним середовищем, в якому виховуються потреби, розкриваються задатки, формуються здібності особистості. У шкільному колективі, з його багатогранними відносинами, завдяки спільній діяльності його членів забезпечується всебічний розвиток особистості, належна підготовка дітей і молоді до виробничої практики, до активної участі в суспільному житті". Поява тенденцій нехтування принципом виховання особистості в

колективі є виявом нігілізму щодо закономірностей і досвіду українського народу в царині психологічного і соціального розвитку.[11,51]

Колектив як соціально діюча система виконує такі функції:

- організаторську: спрямовану на об'єднання членів колективу з метою виконання певних завдань;
- виховну: спрямовану на створення оптимальних умов для морального, розумового, фізичного, трудового виховання, забезпечення умов для психічного і соціального розвитку особистості;
- стимулювальну: таку, що сприяє формуванню морально-ціннісних стимулів діяльності особистості у всіх сферах; регулює поведінку членів колективу, впливає на формування позитивних якостей особистості — сили волі, гуманізму, працьовитості, толерантності, совісності, чесності, цілеспрямованості, гідності, скромності, стриманості та ін.[18,60]

У практиці функціонування загальноосвітніх навчальних закладів (шкіл, гімназій, ліцеїв, колегіумів) у підході до розуміння сутності поняття "колектив" нерідко окремо виділяють колектив вихованців і педагогічний колектив. А.С. Макаренко рішуче виступав проти такого розрізненого підходу: "...колектив учителів і колектив дітей — це не два колективи, а один колектив і, крім того, колектив педагогічний. Причому я не вважаю що треба виховувати окрему людину, я вважаю, що треба виховувати цілий колектив. Це єдиний шлях правильного виховання"².

Цієї ж думки дотримувався й В.О. Сухомлинський. "Шкільний колектив, — писав він, — це не тільки учні школи. Він включає в себе також педагогічний персонал. Учнівський і педагогічний колектив — окремі об'єднання, які живуть своїм життям, кожний з них має свої закономірності становлення і розвитку. Між ними не можна провести якоїсь грані, вони не відокремлені один від одного якоюсь стіною, вони в своїй єдності становлять шкільний колектив, разом з тим вони й не зливаються в єдине ціле".[16,22]

Для успішного формування шкільного колективу і керівництва ним, забезпечення оптимальних соціально-педагогічних і психологічних умов для його діяльності необхідно спиратися на конкретні наукові засади — принципи. В.О. Сухомлинський, виходячи із власного педагогічного досвіду, визначив вихідні принципи виховання шкільного колективу:

- багатство стосунків між учнями і педагогами;
- громадянська сфера духовного життя вихованців і вихователів;
- єдність ідейної та організаторської основ шкільного колективу;
- керівна роль педагога;
- самодіяльність, творчість, ініціативність;
- постійне примноження духовних багатств, особливо ідейних та інтелектуальних;
- гармонія високих, благородних інтересів, потреб і бажань;
- інтелектуальне, естетичне багатство взаємовідносин між шкільним колективом та іншими колективами нашого суспільства;
- емоційне багатство колективного життя;
- сувора дисципліна і відповідальність особистості за свою працю, поведінку.[10,92]

Названі принципи є важливою основою, вихідними положеннями функціонування не лише шкільного, а й інших видів колективу. У загальному аспекті функціонування колективів слід виокремити такі види колективів: первинний, загальношкільний, виробничий (колектив заводу, фабрики, фірми, установи, сільськогосподарського підприємства та ін.), тимчасовий, сімейний.[26,76]

Загальну модель колективу як соціального утворення можна подати схематично.

Первинний колектив об'єднує людей (школярів), згуртованих у порівняно невелику соціальну групу, члени якої перебувають у постійних ділових, дружніх, побутових стосунках. Це може бути колектив класу, студентської

групи, виробничої бригади на підприємстві, професійної групи в установі, підрозділу у військових об'єднаннях та ін. Первинний колектив має налічувати 10—25 осіб. Якщо більше, то в такій групі створюються мікроколективи, формуються групові та міжособисті стосунки. Коли ж соціальна група налічує менше 5—6 осіб, вона не має статусу колективу в соціально-педагогічному сенсі. Це вже замкнена група друзів чи приятелів.[31,221]

З погляду якісного складу колектив повинен мати пропорційне співвідношення осіб протилежної статі. Якщо ця педагогічна вимога певною мірою реалізується в загальноосвітніх навчальних закладах, то у виробничих колективах, колективах професійних навчальних закладів вона не витримується через об'єктивні та суб'єктивні причини. Це породжує значні труднощі у розвитку колективу, організації міжособистісних відносин. Наприклад, у професійно-технічному училищі, яке готує робітників за спеціальністю "швачка" або "кулінарія", переважають дівчата. У навчальному закладі, де готують слюсарів, зварювальників та ін., переважають учні чоловічої статі. Особливо гострою є проблема співвідношення кількості жінок і чоловіків серед учителів загальноосвітньої школи.[29,47]

Загальноосвітні колективи та колективи професійних навчальних закладів об'єднують учнів (студентів) і педагогічних працівників. Щодо кількісного складу, такі колективи мають налічувати 500—800 осіб. Це забезпечує можливість членам колективу певною мірою знати один одного, збиратися спільно для розв'язання окремих завдань, а педагогам, і, зокрема, керівникам навчально-виховного закладу, знати вихованців, безпосередньо впливати на них. Коли ж у загальноосвітніх школах, інших навчально-виховних закладах, на підприємствах, налічується понад тисяча осіб, то загального колективу, по суті і немає. Член такого штучного

соціального об'єднання є анонімною особою, що негативно впливає на її виховання.[21,52]

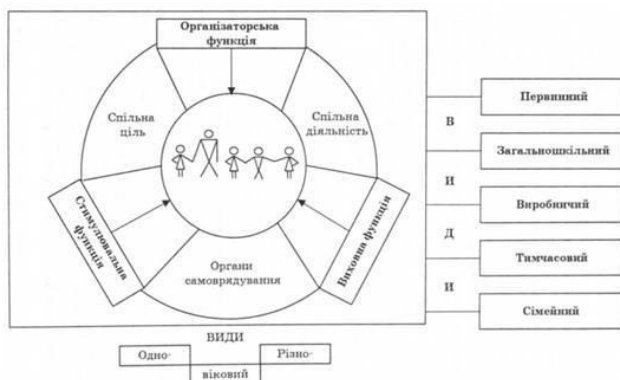

Рисунок 3 – Функції соціалізації

Педагогічне керівництво дитячим колективом. Важливим показником результативності виховної діяльності колективу є ефективність управління, яка, в свою чергу, залежить від вибраного підходу (системний, особистісний, діяльнісний). Ефективність буде тим вищою, чим повніше враховуються особливості колективу й можливості його самоуправління. Керівництво дитячим (учнівським) колективом здійснюється два взаємопов'язаних процеси – 1) збір різнобічної інформації про колектив і стан його розвитку, окремих осіб, що входять до його складу, та її аналіз на підставі діагностики; 2) моделювання його діяльності й організація адекватних його стану впливів, які мають на меті підвищення рівня розвитку колективу й оптимізацію його впливу на особистість.[12,104]

Принципи управління:

- гармонійне поєднання педагогічного управління й самоуправління;
- гнучкість управлінських дій (колектив – динамічна система);
- опора на педагогічний колектив, сім'ю, інші колективи, дружні даному;
- орієнтація на особистісний підхід у діяльності колективу, пріоритет загальнолюдських цінностей;
- формування суспільної думки з найважливіших питань життя колективу (оскільки колектив підсилює й прискорює формування в с особистості необхідних якостей з урахуванням соціального досвіду);

- формування й розвиток багаторівневих міжособистісних відносин;
- використання демократичного стилю керівництва;
- урахування індивідуальних особливостей, здатностей і можливостей кожного члена колективу з метою досягнення сподівань і виконуваних ним соціальних ролей;
- контроль за системою відносин, що складаються стихійно;
- створення тимчасових мікроколективів, у діяльності яких кожен із низькорейтингових учнів може підвищити свій статус;
- постійна зміна характеру й видів колективної діяльності, що дозволяє вводити учнів у систему нових відношень.[15,75]

Важливим показником стосунків у колективі є характер міжособистісних відносин. У психологічних дослідженнях виокремлюють 3 рівня міжособистісних стосунків:

1. Міжособистісні стосунки безпосередньої залежності (персональні стосунки), які проявляються в емоційній привабливості або антипатичності, що полегшує або утруднює контакти).
2. Партнерські стосунки, тобто стосунки, що виникають між учасниками спільної діяльності – праці, навчанні, грі, відпочинку тощо.
3. Мотиваційні стосунки – утворюють систему зв'язків, яка ґрунтується на ставленні до предмету діяльності, тобто мотиви, цілі, смисли колективної діяльності.[20,202]

Отже, метою управлінських (керівних) зусиль педагога є гармонізація означених рівнів.

2.2 Психологічний аспект соціалізації в колективі в умовах гуманізації суспільства

Формування гуманістично спрямованої та соціально активної особистості зумовлюється багатьма чинниками. Ми визначили психологічні особливості розвитку молодших школярів, які слід враховувати у процесі соціалізації.[22,68]

Молодший шкільний вік охоплює життя дитини від 6 до 10 років і обіймає два мікро-вікових періоди - 1-2-х класів і учнів 3-4 класів, які мають виразні вікові характеристики. Молодший шкільний вік, як ніякий інший етап шкільної освіти, багатий своїми ресурсами, які треба вчасно виявити і підтримати, розвинути і вдосконалити. Савченко О. зазначає, що психічний розвиток на даному періоді є результатом взаємодії біологічного і соціального чинників та власної активності дитини. Активність молодшого школяра виявляється у різних формах: наслідування дій дорослих, у численних іграх, навчанні, спілкуванні, формуванні вмінь і навичок. Запорожець О.В., вивчаючи взаємозалежність формування психічних процесів та їх якостей і практичної діяльності дітей, дійшов висновку, що самі психічні процеси - не що інше, як орієнтовні дії, що виконуються у внутрішньому плані, і наскільки дитина повно обстежує ситуацію, залежить легкість і швидкість засвоєння дії та успішність її виконання. Задесенець М.П. характерним для дітей називає виявлення інтересу до всього, що їх оточує. Вони хочуть все знати, здатні розвивати у своїй діяльності велику активність, виявляють бурхливу енергію, якщо тільки організувати їх і надати їхній діяльності ясної для них мети. Крутецький В.А. зазначає, що істотно змінюється ставлення школяра до своїх однолітків. Міжособистісні взаємини не існують абстрактно, незалежно від діяльності людини і незалежно від того положення, яке він займає в колективі, вони відображають об'єктивні взаємовідносини дітей. Діти цього віку більш свідомо, ніж дошкільники, спроможні сприймати вимоги щодо своєї поведінки. До того ж вони характеризуються підвищеною сприйнятливістю до зовнішніх впливів, здатністю до наслідування. Вчителі початкової школи, особливо у четвертому класі, мають працювати над розвитком рольової поведінки учнів, поступово вводити у процес навчання і виховання нові соціальні ролі: дослідник, критик, організатор, опонент, керівник діяльності.[27,40]

Спокійно входять у шкільне життя діти самостійні, цілеспрямовані, які вміють долати труднощі, доводити розпочате до кінця, не підмінюють і не спрощують мету, за власною ініціативою перевіряють зроблене, знаходять свої помилки, виправляють їх.

Основною особливістю особистості молодшого шкільного віку є зміна соціальної позиції, набуття певної соціальної ролі. До кінця цього віку колективні інтереси і спілкування з товаришами починають виокремлюватися для дитини в особливу сферу життя, наповнену особистісним спілкуванням, радіщами та інтересами. Люблінська Г.О. наголошує, що соціальна роль розуміється як безособистісна норма, що не залежить від особистих рис характеру виконуючих її індивідів. Фрідман Л.М. вказує, що поняття "соціальна роль" ніби пов'язує діяльність особистості та її самопізнання з функціонуванням соціальної системи. Ще наприкінці 20-х років минулого століття Л.С. Виготський ввів до наукового обігу поняття соціальної ситуації розвитку дитини. Вчений вказував, що основним компонентом соціальної ситуації є сукупність соціальних і міжособистісних дій людей, які оточують дитину. Кремень В.Г. наголошує, що загальну соціальну ситуацію розвитку дитини в початкових класах визначають: школа (навчальний заклад) з властивою їй системою правил і вимог; вчителі з властивими їм педагогічними поглядами, індивідуальними особливостями й рівнем майстерності; колектив класу, що в сукупності характеризується соціокультурним та інтелектуальним рівнем розвитку дітей [23,91]. Бех І.Д. зазначає, що саме школі належить важливе місце у розвитку гуманістичної соціально активної позиції вихованця, оскільки в дитячі роки формуються найважливіші риси особистості. Школу та колектив як інструменти соціалізації розглядали Рагга Д, Чайдлс Д, Макаренко А.С., Блонський П.П., Божович Л.І., Волков К.Н., Костюк Г.С., Фрідман Г.М.. П.П. Блонський говорив, що дитячий колектив наділений величезною

виховною, формувальною силою. Л.І. Божович зазначала, що формування особистості дитини визначається насамперед тим становищем, яке вона займає в системі доступних їй людських взаємин, і тим, в якому співвідношенні перебувають вимоги, які ставлять до неї життя й дорослі, з наявними у неї в цей час психологічними особливостями .К.Н. Волков у своїй книзі "Психологи о педагогических проблемах" звертає увагу на те, що в колективі, де всі його члени добре знають один одного та емоційно зміцнені настільки, що можуть вільно висловлювати свою думку, хоча вона і відрізняється від думки інших, ступінь переконливості стає значно меншим. На цій основі виникає нова якість - колективістське самовизначення. Таким чином, саме в колективі особистість знаходить істинну свободу.[28,83]

Г.С. Костюк зазначає, що в колективі, згуртований цілеспрямованою діяльністю, створюються складні життєві взаємини, виділяються функції, які закріплюються за кожним членом, визначаються вимоги до поведінки, виробляється єдина суспільна думка, складаються оцінні стосунки, яким належить провідна роль у формуванні моральних рис. В умовах колективу індивід може здійснювати свої наміри щодо співробітництва з іншими, утвердити себе як особистість, реалізувати свої можливості .

П.М. Фрідман звертає увагу на те, що будь-який індивід закономірно проходить три фази свого становлення в даній групі як особистість :адаптація особистості в групі - засвоєння індивідом діючих у групі норм і оволодіння відповідними формами і засобами діяльності; індивідуалізація - мобілізують всі внутрішні ресурси для того, щоб продемонструвати свою індивідуальність; інтеграція - взаємна трансформація індивіда і групи. Одним із основних чинників соціалізації виступає соціально-комунікативна активність, як одна із форм вибіркового ставлення дитини до ровесника та інших людей .

Різні аспекти взаємодії учасників виховного процесу розглядали Сисоєва С., Фурман А., Філіпчук Г.,

Філіпчук Г. вказує, що залежно від індивідуальних особливостей, рис характеру, готовності і потреби в спілкуванні по-різному складаються взаємини в колективі. В учнів 1 класу таке товаришування починає формуватися насамперед між тими учнями, що сидять за однією партою, разом ходять до школи, розважаються, граються. Проте спілкування дуже нестійке. У 2-му класі вимоги до товариша зростають, набуваючи моральної спрямованості, зумовленої почуттям обов'язку у навчанні і поведінці. У їхніх взаєминах вже виявляються зародки дружби, яка іноді набуває глибокої прив'язаності, взаємної симпатії. У 3-му класі взаємини між учнями набувають більш глибокої моральної спрямованості. Діти цього віку вже глибше розуміють свій обов'язок перед колективом класу, школи і здебільшого без вагань його виконують. Спілкування з однолітками дає дитині можливість побачити наслідки тієї чи іншої своєї поведінки, отримати соціальний досвід, який не завжди може дати сім'я. Основним показником міжособистісних взаємин, на думку Головахи Є.І. є психологічний клімат - настрій колективу, його морально-психологічна атмосфера. Знаходячись у груп, людина потрапляє в особливу психологічну атмосферу, яка змінює і її власну психологію [17; с.31]. Лутошкін А.Н. зазначає, що психологічний клімат залежить від рівня загальної культури членів колективу. Мікроклімат колективу може бути сприятливим і несприятливим. Задача вчителя - створити сприятливий психологічний клімат, здорову психологічну атмосферу в колективі.[29,58]

Дитина завжди намагається ствердитися в колективі, бо самоствердження особистості - фундаментальна потреба людини в самовираженні й саморозкритті. Проблему самоствердження особистості вивчали Маслоу А, Рожерс К., Комбс Н., Піаже Ж. Природа соціального самоствердження особистості має суперечливий характер і зумовлена

розвитком потребо-мотиваційної сфери особистості. Процес соціального самоствердження особистості розглядається як поступове набуття людиною соціального досвіду та самоактуалізації. Мотивом особистісного самоствердження є прагнення досягти максимальної повноти життя за конкретних умов. Ця фундаментальна потреба реалізується у процесі організованої освітньої спів діяльності учасників навчально-виховного процесу. Досить цікаві ідеї щодо процесу соціального самоствердження особистості дитини пропонує Дж. Дьюї. На думку вченого, дитина - активний суб'єкт свого навчання, тому що в неї є потреба пізнання світу. Цих потреб чотири: соціальні, конструювання, художнього вираження, дослідницькі. Тому головна роль учителя полягає у створенні умов для самореалізації цих потреб. Згідно з теорією Дж.Г. Міда та К. Чулі, особистість зростає з множини інтеракцій людей із навколишнім світом, передусім завдяки міжособистісному спілкуванню, в результаті чого вона навчається дивитися на себе очима інших, тобто думати про себе, як про інших, а також розуміти поведінку оточуючих людей і те, як вони передбачають її власну поведінку. Ця теорія робить акцент на вирішальній ролі колективу й соціальних груп у поступовому розширенні соціального досвіду особистості та її подальшого самоствердження.[32,64]

Корнєв М.Н. зазначав, що виступаючи як суб'єкт спілкування, займаючи певну позицію, особистість завжди характеризується, оцінним, вибіркоким ставленням до оточуючих людей, самої себе, умов життя. У будь-якій колективній діяльності людина зіставляє, оцінює і вибирає партнерів для співробітництва, спілкування, виходячи з можливостей групи і власних потреб. Рева Ю. наголошував, що колективна діяльність здійснюється без видимої участі дорослих, за умов використання колективних, групових, парних робіт, для чого створюються тимчасові чи постійні мікроколективи вихованців. Завдання соціальної діяльності: соціальна адаптація - активне пристосування до умов середовища, суспільства відповідно до потреб

суспільства й власних потреб і мотивами; соціальна індивідуалізація - реалізація сукупності установок на себе, виділення себе із групи; інтеграція - досягнення взаємодії між особистістю й групою, сполучення особистих інтересів з інтересами навколишніх.[34,94]

У своїй роботі вчителі можуть спиратися на деякі психологічні принципи, які слід враховувати в процесі забезпечення соціального розвитку сучасних школярів. По-перше, всім людям, і особливо дітям, притаманні потреба у ствердженні та реалізації себе як особистості, потреба стати значущим для інших, прагнення належним чином бути оціненим оточенням. Саме ці потреби мають стати основою діяльності сучасної школи. По-друге, ефективний соціальний розвиток відбувається тільки за умов власної активності особистості в різноманітних формах діяльності. По-третє, соціальний розвиток - це становлення відповідальної особистості. Взаємодія має ставати гуманною, демократичною, більше прийнятною відчуттям взаємної поваги та довіри. По-четверте, особливу увагу слід приділити формуванню шкільних колективів, бо саме у спільній діяльності закладаються головні цінності й норми соціального буття дитини. По-п'яте, соціальне становлення особистості в сучасній школі передбачає також розвиток її чуттєво-емоційної сфери.[35,133]

Висновки до другого розділу

Учнівський колектив як система це:

- органічна частина (під структурний компонент) більш складної системи – виховного колективу, який включає окрім дитячого ще й колектив педагогів-вихователів;
- відносно автономна система, якій притаманні властивості саморегуляції, самоуправління, самоорганізації;
- скоординована єдність двох структур: офіційної, що складається під впливом дорослих, і неофіційної, яка складається у процесі міжособистісного спілкування;

- суб'єкт діяльності по реалізації визначених суспільно значущих цілей;
- суб'єкт виховної діяльності по відношенню до особистості кожного вихованця колективу;
- носій спільної інтегральної властивості (клімату, поля, атмосфери), що характеризує колектив як цілісне утворення, відмінне від суми окремих індивідів, які його створюють, і виявляється в колективній думці, його емоційних реакціях, ціннісних орієнтаціях, нормах поведінки, традиціях тощо.

Висновки

Виходячи із зазначеного, можна констатувати, що педагогіки, важливими є всі стадії соціалізації особистості - старт (дитинство, шкільні, студентські ро-ки), оптимум (зрілість, розквіт активності, професійних здібностей), фініш, а також вивчення гармонійної єдності цієї тріади. При цьому дуже важливо, щоб на будь-якому з цих етапів соціалізації людина мала широкий вибір для прояву власних здібностей і можливостей. Особистий вибір - це об-ов'язково відповідальність за процес та ре-зультат діяльності. Процес вибору на різних стадіях соціалізації нерідко супроводжується нестерпними пошуками, але саме він, го-ловним чином, формує особистість, дає можливість проявитися власним індивідуальним рисам, розкритися таланту, досягти вершин творчості. У зв'язку з цим психологові не слід ставити на людині крапку, якщо навіть ця людина обмежена, нерозвинута або заплута-лася в життєвих лабіринтах і негараздах. Людина завжди повинна мати можливість усвідомити себе особистістю, у неї повинен бути вибір, який би допоміг стати суб'єктом, творцем своєї власної долі, свого життя. Йдеться про те, щоб кожна людина мала можливість якомога краще пізнати себе, свій внутрішній світ, власне «Я», свої психофізіологічні особливості, що дасть їй змогу ефективно вико-ристовувати особистий потенціал, пристосовуватися до обставин життя, впливати на них, вибудовувати власну стратегію й лінію поведінки.

Розквіт можливостей особистості, досягнення нею вершин про-фесійного, морального вдосконалення співвідносяться з такими поняттями, як «життєві плани», «життєва перспектива», «мета», «ідея», «ідеал». Життєві плани стосуються перспектив професійного зростання, сімейного благополуччя, матеріального достатку, майбутнього дітей тощо. їх відсутність або ж уявлення про немож-ливість реалізації намічених планів сприймається особистістю як безвихідь. Життєва мета - це наявність

напрямку, яким необхідно рухатися; це те, що потрібно здійснити, чого слід досягти; той результат, на одержання якого спрямовані зусилля людини. Відповідаючи на запитання: «В чому сенс життя?» Г. Сельє зауважує, що необхідно прагнути до того, що ми самі вважаємо гідним. Не варто братися за непосильні завдання, адже в кожного є своя вершина. Для одних вона близька до максимуму, для інших - до мінімуму людських можливостей. У межах власних потенційних даних слід зробити все, на що здатна людина. Досягнення високої майстерності - чудова мета. Наявність ідеалу є найбільш узагальненим уявленням про максимально можливий рівень розвитку особистості й реалізації її потенціалу. Ідеал - це не ілюзія, він має об'єктивний характер. Національний виховний ідеал, впливаючи з народних традицій і вірувань, звичаїв, з конкретних ціннісних орієнтацій і потреб, не повинен заперечувати загальнолюдських цінностей (чесність, порядність, відповідальність, любов до Батьківщини). Підтверджуючи, поглинаючи загальноновизнані цінності, національний виховний ідеал доповнює їх тими рисами, які передусім відповідають духовності конкретного народу.

Список використаної літератури:

1. Ануфриев Е. А. Социальный статус и активность личности. — М, 1984.
2. Гордог Л. А. Социальная адаптация в современных условиях // СОЦИС —1994. — №8-9.
3. Дудченко О. Н. Социальная идентификация и адаптация личности // СОЦИС. — 1995. — №6.
4. Злобіна О. Г. Категорія "особистості" у системі понять соціологічної теорії// Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2002. — №2.
5. Злобіна О. Г., Тихонович В. О. Суспільна криза і життєві стратегії особистості. — К., 2001.
6. Особистість у системі соціальних зв'язків // Соціологія. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За заг. ред. В. Г Городянська. — К. 2002.
7. Плохов В. Д. Социальные нормы и отклонения//СОЦИС, —1995, — № П.
8. Соціологія: терміни, поняття, персоналії. Навчальний словник-довідник / За заг. ред. В. М. Пічі. — К., Львів, 2002.
9. Сохань Л. В. Життєвий ареол особистості в суспільстві, що трансформується, як середовище ризику // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2002. — №2.
10. Шульга М. О. Соціальний ареол особистості // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2002. — №2.
11. Арутюнян Ю. О. О трансформации социальной структуры постсоветских наций //СОЦИС. —1998. — №4.
12. Вебер М. Основные понятия стратификации // СОЦИС. —1994. — №5.
13. Гидденс Э. Стратификация и классовая структура // СОЦИС. — 1992. — № 9, И.

14. Голенкова З.Т. и др. Становление гражданского общества и социальная стратификация // СОЦИС. —1995. —№ 6.
15. Кочетов А. Истоки "новой" социальной структуры // Свободная мысль. —1993. — №9.
16. Комаров М. С. Социальная стратификация и социальная структура // СОЦИС. — 1992. — № 7.
17. Кон М., Хмельно В. та ін. Соціальна структура за умов радикальних змін: порівняльний аналіз Польщі та України // Соціологія, теорія, методи, маркетинг. — 1998. —№ 1, 2, 3.
18. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура, — К., 1996.
19. Міщенко М. Підприємець сьогодні: штрихи до соціально-психологічного процесу. Філософська і соціологічна думка. — 1993. — №6.
20. Радаев В. В., Шкаратан О. И Социальная стратификация. — М.. 1996.
21. Руткевич М. Н. Социальная поляризация. // СОЦИС. — 1992. —№9.
22. Социальная структура и социальная стратификация. — М., 1992.
23. Головаха Е. И., Панина Н. И. Социальное безумие. История, теория и современная практика. —К.: Абрис, 1994.
24. Кудрявцев В. Н. Правовое поведение. Норма и патология. — М.: Наука. 1982.
25. Мертон Р. Социальная структура и аналогия. //СОЦИС. — 1992. — №3,4.
26. Смелзер Н. Девиация и социальный контроль. //СОЦИС. —1992. —№ 1.
27. Чичерин В. Н. Философия права. — М.: Наука, 1990.
28. Тадевосян Э. В. К вопросу о предмете и месте социологии права // СОЦИС. — 1997. — 11.
29. Арутюнян Ю. В., Дробижева Л. Н, Сусоколов А. А. Этносоциология. — М, 1999.

- 30.Балушок В. Етнічне й національне: динаміка взаємодії // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. —1999. —№ 1.
- 31.. Бочковський О. Вступ до націології. — К., 1998.
- 32.. Етносоціологія // Соціологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В. Г. Городяненка. — К., 2002.
33. Життя етносу: Соціокультурні нариси. —К.,1997.
34. Національні процеси в Україні: Історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник. У 2 ч. —К., 1997.
35. Пірен М.І. Етносоціологія. — Чернівці, 1996.
36. Соціологія: теорія, методи, маркетинг, — 1998, —№ 3.
37. Сміт Е. Національна ідентичність. — К., 1994.
38. Степико М. Буття етносу: Витоки, сучасність, перспективи. — К. 1998.
- 39.Черниш Н. Етносоціологія і соціологія нації // Н. Черниш. Соціологія: Курс лекцій. 2 вид. — Львів, 1998.
40. Шаповал М. Загальна соціологія. —К., 1994.